

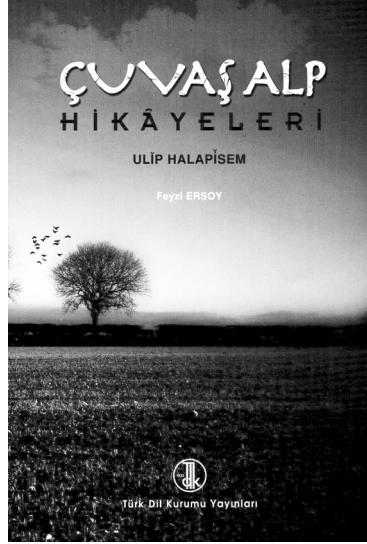
**Çuvaş Alp Hikâyeleri, Ulip Halapîsem, hzl.: Fevzi Ersoy, Ankara
2009, 183 s, TDK yayınları: 968. Türk Dünyası Destanlarının Tespiti,
Türkiye Türkçesine Aktarılması ve Yayınlanması Projesi Yayınları: 32**

*Elif KARAKUŞ**

Çuvaş Alp Hikâyeleri, Türk Dünyası Destanlarının Tespiti, Türkiye Türkçesine Aktarılması ve Yayınlanması Projesi kapsamında Fevzi Ersoy tarafından yayıma hazırlanmıştır. Devlet Planlama Teşkilatının da katkılarıyla hazırlanan eserin birinci baskısı Eylül 2009 da yapılarak Türk Dil Kurumu yayınları arasında yerini almıştır.

Toplumların hayat tarzını oluşturan kültür unsurları arasında sayılan destanlar aracılığıyla geçmişten günümüze yaşanan önemli olaylar belli bir gelenek içinde sonraki nesillere aktarılmaktadır. Bu anlamda bakıldığında, proje başkanı ve eseri inceleyen Prof. Dr. Fikret Türkmen'in sunuş yazılarında ifade ettikleri gibi, "millî hafıza", "millî şuur"u ihtiva eden mirasın sahiplerine aktarılması görevi yerine getirilmektedir.

Geçmişte yaşanan acılar, sıkıntılar ve sevinçleri yansıtan, geçmiş ile günümüz arasındaki bağı kuran zengin bir sanat ürünü olan esere ilişkin olarak metinlerin Türkiye Türkçesine aktarıldığı bölüm incelendiğinde, ana hatlarıyla bir var oluş,

* Türk Dil Kurumu Uzmanı

dünyayı algılama ve yorumlama tarzının sergilendiğini görmek mümkündür.

Eserde, Çuvaş edebiyatındaki anonim ürünlerden olan Alp hikâyeleri ele alınmış olup, zengin bir kültür ve folklorik malzemeye sahip Çuvaşlar ve Çuvaşça hakkında yapılan sınırlı bilimsel çalışmalara aynı zamanda katkı sağlanmaktadır. Çuvaşistan Cumhuriyetindeki hikâyelerin bir araya getirildiği antoloji niteliğindeki çalışmalardan biri olan mensur nitelikteki Alp hikâyeleri, bu çalışma ile Türkiye Türkçesine aktararak yararlanılmak üzere daha geniş bir coğrafyaya tanıtılmaktadır. Eserde, Ulip Halapisem adlı çalışmanın giriş kısmından özetlenen önceki çalışmalar hakkındaki bilgiler, Alp hikâyeleri üzerine yapılmış çalışmaları araştırmacılara tanıtarak devamında yapılacak araştırmalar için kılavuz görevini görmektedir.

Diğer Türk lehçe ve şivelerinde olduğu gibi Çuvaşlar arasında “Alp” kelimesi, cüsseli, güçlü ve yiğit kimseyi tanımlamaktadır. *Alp Hikâyeleri* (Ulip Halapisem) adlı çalışma değişik zamanlarda çeşitli araştırmacılar tarafından yapılmış çalışmaların bir araya getirildiği antoloji niteliğinde bir eserdir. G. F. Yumart tarafından hazırlanan antolojinin mensur bölümü 10 ana başlık altındaki 227 mitolojik hikâyeden oluşmaktadır. Hikâyelerden sonra ise aynı konunun işlendiği, hikâyelerin şiir şeklinde söylendiği manzum bölüm gelmektedir.

Eser, Alplar’ın ortaya çıkışı, çocuklukları, fiziki görünümleri, arkadaşları ve duygularının tasvir edildiği hikâyelere ilave olarak Alpların İdil’e gelişleri, yaşadıkları topraklar, batıl inançları, savaşları ve yok oluşlarının anlatıldığı hikâyelerden oluşmaktadır.

Hikâyedeki Alp veya Alplar şeklinde geçen kahramanlar, başları buluta erişen, zaman zaman bulutlar üzerinde uyuyan, yerde uyduklarında 70 km orman, 70 km ovayı kapladığı, kendisini taşıyacak atın bulunmadığı gibi benzetmeleriyle çok iri cüsseli ve güçlü olarak tasvir edilmektedir. Gökyüzünde uçarak gezmiş, dinlenmek için yeryüzüne inen, basınca ağırlığını yeryüzünün taşıyamadığı büyük insanlar. Öyle ki yeryüzüne basınca ayakları yere batmış, sonra ayaklarını çekip çıkardıklarında çarıkları içine dolan toprakları boşaltıklarında, sırtların tepelerin olduğu anlatılmaktadır.

Öyle ki, “Alp ovada bizim gibi insanı görünce insanı ve atıyla birlikte cebine koymuş da eve dönünce annesine soruyormuş.

- Anne, bu kuş mu yoksa kukla mı?

Annesi:

- Ay, ay çocuğum, bu ne kuş, ne kukla! İnsan o. Biz ölünce, ya da buradan gidince bizim yerimize onlar kalacaklar, toprak işiyle uğraşacaklar. Nerden alıp geldiysen oraya gidip bırak.

Alp, insanı atı ve sabanıyla cebine koymuş ve onu eski yerine götürmüştü.” şeklinde hikâyeye edilen olaylar, ataları olan Alpların ne kadar büyük ve erişilmez olduğunu anlatmakla beraber sürdürülen ekonomik faaliyetler ve dünyayı nasıl algıladıkları hakkında da fikir vermektedir.

Sürülerce beslediği hayvanı için batıdaki bereketli kırlara doğru göç etmeyi

düşünürken önünde bir anda beliren bir kurdun ona yardımcı olması yol göstermesi, koruyucu ve kollayıcı olması bilindik motiflerdendir.

Alplar, gök cisimleriyle oynayan, çok yemek yiyen, hayvanlarla konuşabilen, oyun oynamayı seven, yardımsever, korkusuz, bir vuruşta dağı yıkabilen, akan ırmağı kıvrarak yatağını değiştiren diğer Türk destan ve hikâyelerindeki kahraman tipine uygun kahramanlardır.

Hikâyelerdeki Alp tanımlanırken, “Eskiden söylenildiğine göre; şu bizim yaşadığımız çevrede, çok önceden insanların yaşamadığı zamanda -sadece gür ormanların hışırdadığı zamanda- hürriyette, denizlerin diğer tarafında, güneyde yüksek Aramaşi Dağı’ndan Alp inmiş. Onu, yeryüzünde insana doğrulukla dürüstlüğü öğretmeye, kötülüklerle mücadele etmeye Şimşek Tanrı göndermiş. Alp anlatılamayacak kadar güçlü, çok iri vücutluymuş. Derin ırmak suları, yüksek ormanlar, onun sadece beline kadar gelmiş.” şeklinde ifade edilmekte, onun büyüklüğünü anlatmanın yanında Tanrı tarafından insanlara dürüstlüğü öğretmeye, kötülüklerle mücadele etmekle görevlendirildiği hatırlatılmaktadır.

Bugünkü yerleştikleri İdil boyundaki toprakları nasıl vatan edindiklerini de Alp’in “Şimşek Tanrı’nın emrini yerine getirmediğim için, ülkeme saygı göstermediğim için taş dağ önüne ömür boyu zincirle bağlanma cezasına çarptırıldım. Çocuklarım, aklınızdan kötü düşünceleri tamamıyla çıkartıp atın. Hiçbir zaman insanlara kötülük yapmayın. Şimdi doğruca kuzeye yürüyün. Üç gün sonra, denize akan büyük nehir kenarına ulaşın. Ondan sonra bu nehir kenarından gidin. Yedi yıl sonra suyun iki büyük kola ayrıldığı yere ulaşın. Oraya ulaşınca dua edin ve küçüğüne, iki su arasına, büyüğüne sağ tarafa yerleşin. Bu sizin boyun vatanı olacak. Ona bütün hayatınız boyunca saygı gösterin. Sizin nesliniz orada iyi tohum eksin.” vasiyetine bağlamaktadır.

Hikâyeler doğrudan sözlü edebiyattan alınıp yazıya geçirilmiş olup, masal dili egemendir.

Aramaşi Dağları çevresinde yaşayan Alp batur, daha önce hiç görülmemiş “Gök gürlüyor, şimşek çakıyormuş. Şarıldayarak yağmur yağıyormuş. Dağdaki duru göller, beyaz sular dayanamayıp yataklarından çıkarak aşağı doğru, ovaya doğru hızla akmış. Dağın eteğindeki yemyeşil çimenleri baştan başa su kaplamış. Su seviyesi yükseldikçe yükselmiş.” olarak tarif ettiği bir felaketten hayvanlarını kurtarmaya çalışır. Üç gün üç gece geçer. Alp hayvanları taşıyıp bitiremez. Onu bu dertten, yapayalnız yaşayan yaşlı bir demirci, Asamat kurtarır. “Yedi gün yedi gece içinde bu yaşlı batur demirci, büyüleyici güzellikte, yeryüzündeki çiçeklerin güzelliğiyle parlayan işlemeli köprü kurar. Onun bir ucu Aramaşi Dağları’na dayanır, diğer ucu İdil kenarındaki büyük ovaya inermiş. Alp ile annesi de aklıktan şaşırılmış hayvanları bu köprüden, gürleyen dağlardan uzay, İdil kenarına doğru, yemyeşil uzanan çimenlere doğru taşımışlar.

Alp’in hayvanlarının hepsi geçince, bu şaşırtıcı köprü gözden kaybolmuş. Bu gün o; sadece yazın tabiatın güzel olduğu vakitte görünüyor. İşte bu yüzden bizim Çuvaşlar yağmur yağdığında gökte görünen güzel köprüye Asamat köprüsü derler!”

şeklinde aktarılan hikâyeye, gök kuşağından köprü oluşturularak hayvanlarını üzerinden geçirmesini masalımsı bir havada anlatmaktadır.

Destansı üslup diğer Türk destan ve hikâyelerini hatırlatmaktadır.

“O gerçekten de geceleyin okunu çekip çıkarır ve gökyüzündeki yıldızla atıp parçalar. Ansızın insanların başı üstünde ateş kıvılcımı parlamaya başlar. Gök gürültüsü çıkar. Bozkır insanları korkup kaçmaya başlar.”, “O anda tepeden ateş kıvılcımı saçarak yıldız parçası düşer. Alp, yakındaki vadide yetişen meşeyi, kökleriyle birlikte çekip çıkarmış da yıldız parçasına tutmuş. Meşeyi ateş kaplamış.” olarak anlattığı “ateşin bulunması” olayında olduğu gibi abartılı ifadeler, benzetmeler, kişi ve nesnelerin tasviri hikâyeleri çekici hâle getirmiştir.

Hikâyelerde yaşama dair öğretiler de bulunmaktadır ki hem kaygıyı hem de mutlulukları yedi sınıfa ayırmaktadır. “İnsanın kaygısı yedi türdür: Korkaklık, içki, ev düzenini bozan metres, cahillik, Tanrıyı unutup servet peşinde koşmak, hain olmak, elinden iş gelmemek. İnsanın mutlulukları ise şunlardır: Sağlık, sevgi, iyi eş, sıra dolusu çoluk çocuk, okuma yazma öğrenmek, elinden iş gelmek, ana vatan.” Mutluluklar içerisinde en kıymetlisinin vatan olduğunu “Ana vatan çok değerlidir. O, Merçen’in altı mutluluğundan da kıymetlidir.” şeklinde ifade eder.

Hikâyelerde zaman zaman öğüt dolu şiirsel anlatımlar kullanılmaktadır.

“ - Dinle öyleyse, dedi de ninem şarkı söyledi.

Bilmiyorum dersin bir söz,

Biliyorum dersin yüz söz.

Yaşlıyı sevmiş, iyilik görmüş,

Masal söylemiş, kandırmış.”

Metindeki yer yer kullanılan arkaik kelimelerin anlamları kitabın sonunda verilerek metinler anlaşılır hâle getirilmiştir.